

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Θέματα Χριστιανικής Ηθικής

Μάριος Π. Μπέγζος

Αθανάσιος Ν. Παπαθανασίου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

**ΘΕΜΑΤΑ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συγγραφή

1. Μάριος Π. Μπέγζος, *Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών*
2. Αθανάσιος Ν. Παπαθανασίου, *Δρ Θεολογίας, Καθηγητής Λυκείου Ζεφυρίου Αττικής*

Κριτική Επιτροπή

1. Χρήστος Βασιλόπουλος, *Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης*
2. Γεώργιος Διλμπότης, *Θεολόγος - συγγραφέας, πρ. Σχολικός Σύμβουλος*
3. Δημήτριος Κούκης, *Θεολόγος, πρ. Σχολικός Σύμβουλος*

Εποπτεία

Αθανάσιος Θ. Νίκας, *Σύμβουλος Π.Ι. († 5-3-1999)*

Το βιβλίο αυτό αφιερώνεται στη μνήμη του.

Εικόνα του εξωφύλλου

Έργο του ζωγράφου π. Σταμάτη Σκλήρη (1998)

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ανάπτυξη στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Ευρωπαϊκή Κοινωνική Ταμείο

Οι αλλαγές που ενσωματώθηκαν στην παρούσα επανέκδοση έγιναν με βάση τις διορθώσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΘΕΜΑΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Η συγγραφή και η επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1. Ο ηθικός προβληματισμός. Η χριστιανική θεώρηση της Ηθικής.....	13
2. Εντολές και δόγματα. Συνταγές σκληριάς ή δρόμοι ελευθερίας;	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.	
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΖΩΗΣ	25
3. Η ηθική συνείδηση.....	26
4. Τα κίνητρα των πράξεων στην ηθική ζωή	33
5. Η ελευθερία του ανθρώπου στις επιλογές και τις πράξεις του.....	42
6. Οι εξτρεμιστές της ελευθερίας. Η περίπτωση των «δια Χριστόν σαλών»	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.	
ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΗΘΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	57
7. Το κοινωνικό πρόβλημα	58
8. Το όραμα της ειρήνης και η πραγματικότητα.....	66
9. Η βούληση του ανθρώπου για διάκριση και δύναμη.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.	
Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	79
10. Το ανθρώπινο σώμα	80
11. Τα δύο φύλα	86
12. Η οικογένεια.....	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.	
ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ	101
13. Ο σεβασμός της ανθρώπινης ζωής.....	102
14. Βιοϊατρική και ηθική	108
15. Παραβίαση και περιφρόνηση της ανθρώπινης ζωής.....	114
16. Άρνηση και υποτίμηση της ανθρώπινης ζωής.....	125
17. Το πρόβλημα των ναρκωτικών	131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ 137

18. Ορθοδοξία και τεχνολογία..... 138

19. Η Εκκλησία και το οικολογικό πρόβλημα 146

20. Η πληροφορική και τα Μέσα Ενημέρωσης των Πολιτών (Μ.Ε.Π) 156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ.

ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΥΠΑΡΞΙΑΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ 163

21. Άγχος, μοναξιά και περιθωριοποίηση..... 164

22. Αηθλοτρίωση 171

23. Ο άνθρωπος στις χαρές και στις λύπες της ζωής 177

24. Ο χριστιανός μπροστά στο θάνατο 185

ΓΛΩΣΣΑΡΙ..... 194

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 195

Πρόλογος

Πολλές φορές οι καθηγητές θεολόγοι, αλλά και οι μαθητές τους, πολιορκούνται από τη σκέψη ότι ευκολότερα θα διδασκόταν ο Χριστιανισμός σε ανθρώπους που δεν τον γνώρισαν ποτέ, παρά σε εκείνους που ανήκουν σε λαό παραδοσιακά χριστιανικό. Πιθανότατα μια τέτοια σκέψη να είναι υπερβολική. Ωστόσο, αναδεικνύει ένα από τα σημαντικά προβλήματα της σύγχρονης νεοελληνικής πραγματικότητας.

Μέσα από μια πορεία αιώνων, η ζωή του λαού μας «μπολιάστηκε» από την πίστη της Εκκλησίας. Η νοοτροπία, οι ευαισθησίες, ο πολιτισμός, η παράδοση του λαού μας μαρτυρούν για την καρποφορία αυτού του μπολιάσματος, που όμως εμείς δε συνειδητοποιούμε επειδή γεννιόμαστε μέσα σ' αυτή την παράδοση. Γι' αυτό και η σχέση μας με την Εκκλησία συχνά δεν είναι ξεκάθαρη, αλλά είναι θολή και ασυνείδητη, κάτι σαν μηχανικό, τυπικό και αυτονόητο έθιμο. Πολλοί δε γνωρίζουμε την πίστη μας ή την έχουμε νοθεύσει με στοιχεία από άλλες θρησκευτικές παραδόσεις ή με δεισιδαιμονίες. Έτσι, δυσκολευόμαστε να ξεκαθαρίσουμε τι από αυτά που δεχόμαστε ως διδασκαλία της Εκκλησίας είναι πράγματι διδασκαλία της.

Ζώντας μέσα σ' αυτή τη σύγχυση, γίνεται δύσκολη και η συνεννόηση περί του τι πραγματικά λέει η Εκκλησία για το «σωστό» και το «λάθος» της καθημερινής μας ζωής, όταν, δηλαδή, η συζήτηση έρχεται στην Ηθική της. Πολύ περισσότερο που τα λόγια δύσκολα μπορούν να ψηλαφίσουν ζητήματα ζωής.

Έχοντας επίγνωση αυτών των δυσκολιών, οι συγγραφείς ανέλαβαν να συντάξουν τα μαθήματα αυτού του βιβλίου –το πρώτο μέρος (δ.ε. 1-12) ο Αθανάσιος Παπαθανασίου και το δεύτερο μέρος (δ.ε. 13-24) ο Μάριος Μπέγζος– σε συνεννόηση και συνεργασία, ώστε συνολικά το βιβλίο να αποτελεί κοινό έργο. Οι συγγραφείς δεν μπορούν να καυχηθούν ότι τελικά υπερνίκησαν τις δυσκολίες που προαναφέραμε. Προσπάθησαν, ωστόσο, να καταδείξουν, όσο γίνεται σαφέστερα, τα κριτήρια που διαθέτει η Εκκλησία για την πορεία του ανθρώπου στους σύγχρονους και-

ρούς. Την προσπάθεια αυτή συνεπικουρούν κείμενα που πλαισιώνουν τις διδακτικές ενότητες τα οποία προσφέρονται για συζήτηση στην αρχή του μαθήματος. Το όλο εγχείρημα θα μπορέσει τελικά να χαρακτηριστεί επιτυχές, αν οι σελίδες που ακολουθούν μπορέσουν να λειτουργήσουν ως αφορμές για πέρασμα από τα λόγια **για** τη ζωή **στην** ίδια τη **ζωή**, δηλαδή την Εκκλησία.

Όσοι θα εργαστούν με βάση αυτό το βιβλίο (είτε διδάσκοντες είτε διδασκόμενοι) καλούνται να έχουν κατά νου, ως ένα είδος πνευματικής πυξίδας, τα παρακάτω εμπνευσμένα λόγια, τα οποία μπορούν να δώσουν και το στίγμα της εκκλησιαστικής παρουσίας μέσα στην τρίτη χιλιετία μετά Χριστόν: *«Η Ορθοδοξία για μια ακόμη φορά αποκαλύπτεται... ως μια νικητήρια δύναμη, ως δύναμη αναγεννητική και καταφατική της ζωής, και όχι μονάχα ως καταφύγιο για τις κουρασμένες και αποθαρρημένες υπάρξεις. Η Ορθοδοξία δεν είναι το τέλος, αλλά η αρχή, η αρχή μιας αναζήτησης και μιας δημιουργίας, είναι μια 'νέα δημιουργία'»* [π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ].

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Οι λέξεις που σημειώνονται με αστερίσκο (*) εξηγούνται στο τέλος του βιβλίου. Στο τέλος του βιβλίου, επίσης, παρατίθεται ενδεικτική βιβλιογραφία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(Δ.Ε. 1 και 2)

*Εδώ θα δούμε πώς το πρώτο ερώτημα που θέτει η Εκκλησία δεν είναι για τις **πράξεις**, αλλά για την **ύπαρξη** του ανθρώπου.*

Το «τι πρέπει να κάνω», δηλαδή, δεν είναι ένα αυτόνομο ερώτημα, αλλά εξαρτάται από το «τι ον είμαι».

Στην Ορθόδοξη λειτουργική ζωή η ηθικότητα δεν πηγάζει από μια δικανική σχέση με το Θεό, αλλά από τη **μεταμόρφωση και ανακαίνιση** της κτίσεως και του ανθρώπου **έν Χριστώ**, ώστε κάθε ηθική επιταγή να γίνεται κατανοητή μόνον **ως συνέπεια** αυτής της **μυστηριακής μεταμορφώσεως**...*

*Μ' αυτόν τον τρόπο η Εκκλησία δεν προσφέρει στον κόσμο ένα σύστημα ηθικών κανόνων, αλλά μια **αγιασμένη κοινωνία**, μια ζύμη που θα ζυμώσει τη δημιουργία όχι με την επιβολή των ηθικών προσταγών της, αλλά με την αγιαστική της παρουσία. Είναι μια παρουσία μαρτυρίας, που δε σφυρηλατεί δεσμά «δυσβάστακτα τοῖς ἀνθρώποις», για να τους σύρει δεσμούς στη σωτηρία, αλλά τους καλεί στην «ελευθερία των τέκνων του Θεού», σε μια κοινωνία με το Θεό, που συνεπάγεται την ανακαίνιση του κόσμου.*

Ιωάννης Ζηζιούλας (Μητροπολίτης Περγάμου), *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1992, σελ. 31-32.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΟ

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από έργο του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου (περ. 347-407). Χρησιμοποιώντας παραστατικές εικόνες, συμβολισμούς και τολμηρές μεταφορές, ο Ι. Χρυσόστομος επιχειρεί να αποδώσει πώς η Εκκλησία κατανοεί τη σχέση ανθρώπου και Θεού και τη σάρκωση του δευτέρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι με «αμαρτωλή» παρομοιάζει την ανθρώπινη φύση, που έχει εκπέσει στη φθορά, στην αλλοτρίωση και στο βασίλειο του θανάτου. Καλούμαστε να προσεγγίσουμε το κείμενο νηφάλια και να επιχειρήσουμε ένα είδος διαλόγου με τις ιδέες που εκφράζει.

Αμαρτωλή επιθυμούσε ο Θεός; Ναι, αμαρτωλή· εννοώ τη δική μας φύση. Ήταν τρανός κι αυτή ταπεινή. Τρανός όχι στη θέση, αλλά στη φύση. Πεντακάθαρος ήταν, ακατάστρεφτη η ουσία του, άφθαρτη η φύση του. Αχώρητος στο νου, αόρατος, άπιαστος από τη σκέψη, υπάρχοντας παντοτινά, μένοντας απaráλλαχτος. Πάνω από τους αγγέλους, ανώτερος από τις δυνάμεις των ουρανών. Νικώντας τη λογική σκέψη, ξεπερνώντας τη δύναμη του μυαλού, είναι αδύνατο να τον δεις, μόνο να τον πιστέψεις. Τον έβλεπαν οι άγγελοι και τρέμανε. Τα χερουβείμ σκεπάζονταν με τα φτερά τους, όλα στέκονταν με φόβο. Έριχνε το βλέμμα του στη γη και την έκανε να τρέμει. Στρεφότανε στη θάλασσα και την έκανε στεριά. Ποτάμια έβγαζε στην έρημο. Στ' αναμέτρημά του έστησε βουνά και ζύγισε λαγκάδια. Πώς να το πω; Πώς να το παραστήσω; Το μεγαλείο του απέραντο· πού να πιαστεί η σοφία του με αριθμούς; Ανεξιχνίαστες οι αποφάσεις που παίρνει κι οι δρόμοι του ανεξερευνήτοι.

Κι αυτός ο τόσο μέγας και τρανός επεθύμησε την αμαρτωλή. Γιατί; Για να την αναπλάσει από αμαρτωλή σε παρθένα. Για να γίνει νυμφίος της.

Τι κάνει; Δεν της στέλνει κάποιον από τους δούλους του, δεν στέλνει άγγελο στην αμαρτωλή, δεν στέλνει αρχάγγελο, δεν στέλνει τα χερουβείμ, δεν στέλνει τα σεραφείμ. Αλλά καταφθάνει αυτός ο ίδιος ο ερωτευμένος.

(π. Σταμάτης Σκλήρης, “Ζευγάρι σε σοφίτες”, 1994)

Επεθύμησε την αμαρτωλή· και τι κάνει; Επειδή δεν μπορούσε ν’ ανέβει εκείνη στα ψηλά, κατέβηκε ο ίδιος στα χαμηλά. Έρχεται στην καλύβα της. Τη βλέπει μεθυσμένη. Και με ποιο τρόπο έρχεται; Όχι μ’ ολοφάνερη τη θεότητά του, αλλά γίνεται εντελώς ίδιος μαζί της, μήπως βλέποντάς τον τρομοκρατηθεί, μήπως λαχταρήσει και του φύγει. Τη βρίσκει καταπληγωμένη, εξαγριωμένη, από δαίμονες κυριευμένη. Και τι κάνει; Την παίρνει και την κάνει γυναίκα του. Και τι δώρα της χαρίζει; Δαχτυλίδι. Ποιο δαχτυλίδι; Το Άγιο Πνεύμα. Έπειτα λέγει:

- Δεν σε φύτεψα στον παράδεισο;
- Του λέει, ναι.
- Και πώς ξέπεσες από κει;
- Ήλθε και με πήρε ο διάβολος από τον παράδεισο.
- Φυτεύτηκες στον παράδεισο και σε έβγαλε έξω. Να. Σε φυτεύω μέσα μου. Δεν τολμά να με πλησιάσει εμένα. Ο ποιμένας σε κρατάει κι ο λύκος δεν έρχεται πια.
- Αλλά είμαι, λέει, αμαρτωλή και βρόμικη.

– *Μη μου σκοτίζεσαι, είμαι γιατρός.*

Δώσε μεγάλη προσοχή. Κοίταξε τι κάνει. Ήλθε να πάρει την αμαρτωλή, όπως αυτή –το τονίζω– ήταν βουτηγμένη στη βρομιά. Για να μάθεις τον έρωτα του Νυμφίου. Αυτό χαρακτηρίζει τον ερωτευμένο: το να μη ζητάει ευθύνες για αμαρτήματα, αλλά να συγχωρεί λάθη και παραπτώματα.

Πιο πριν ήταν κόρη των δαιμόνων, κόρη της γης, ανάξια για τη γη. Και τώρα έγινε κόρη του βασιλιά. Κι αυτό γιατί έτσι θέλησε ο ερωτευμένος μαζί της. Γιατί ο ερωτευμένος δεν πολυνοιάζεται για τη συμπεριφορά του. Ο έρωτας δε βλέπει ασχήμια. Γι' αυτό και ονομάζεται έρωτας, επειδή πολλές φορές αγαπά και την άσχημη. Έτσι έκανε και ο Χριστός. Άσχημη είδε και την ερωτεύτηκε και την ανακαινίζει.

... Ως μέλος του σώματός του την περιποιείται. Τη φροντίζει, ως κεφαλή της που είναι, τη φυτεύει ως ρίζα, την ποιμαίνει ως ποιμένας. Ως νυμφίος την παίρνει γυναίκα του, και ως εξίλαστήριο θύμα τη συγχωρεί, ως πρόβατο θυσιάζεται, ως νυμφίος τη διατηρεί μέσ' στην ομορφιά, ως σύζυγος φροντίζει να μη της λείπει τίποτα.

Ιωάννης Χρυσόστομος, PG 52,404A-411B (μτφρ. Ελ. Μάινα), στο περιοδικό «Σύναξη» 2 (1982), σελ. 4-7.

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ο Θεός τον οποίο έχουν πολλοί άνθρωποι στο νου τους είναι ένας θεός δικαστής, τιμωρός. Πώς σκιαγραφεί όμως τον Θεό ο Χρυσόστομος εδώ;
2. Τι είδους είναι η σχέση Θεού και ανθρώπου, κατά τον Χρυσόστομο; Προσέξτε ότι γίνεται λόγος για διάλογο, έρωτα, γιατρεία. Εντοπίστε ποια σημεία μιλούν για ένωση Θεού και ανθρώπου και για μετοχή του δευτέρου στη ζωή του πρώτου.
3. Πώς κατανοείται ο άνθρωπος μέσα σ' αυτήν τη σχέση; Τι του προσφέρει αυτή η σχέση;

1. Ο ΗΘΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Ο ηθικός προβληματισμός

Καθημερινά και αδιάκοπα συμβαίνουν γύρω μας απειράριθμα γεγονότα που αποτελούν εκδηλώσεις φυσικών νόμων και ενστίκτων. Τέτοια μπορεί να είναι π.χ. ότι πέφτει βροχή, ότι τα μαλλιά μας μεγαλώνουν, ότι ένα ζώο τρώει, κτλ.. Αυτά τα γεγονότα πραγματοποιούνται μηχανικά και αναπόφευκτα, όταν συντρέξουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Πέρα όμως από τέτοια γεγονότα, έχουμε και τις πράξεις και ενέργειες του ανθρώπου. Αυτές δε συμβαίνουν αυτόματα και αναπόφευκτα, αλλά εξαρτώνται από τη *θέληση*, την *πρόθεση* και την *απόφαση* του ανθρώπου. Ο άνθρωπος, δηλαδή, διαμορφώνει απόψεις και μπορεί να αποφασίσει την πραγματοποίηση ή τη μη πραγματοποίηση μιας πράξης. Εδώ, στις συνειδητές επιλογές και πράξεις, ανακύπτει ζήτημα “σωστού” και “λάθους”, “καλού” και “κακού”, ζήτημα που δεν μπορεί να τεθεί για τα μηχανικά γεγονότα που αναφέραμε στην προηγούμενη παράγραφο. Ο προβληματισμός, λοιπόν, σχετικά με το τι είναι “σωστό” και τι “λάθος”, τι είναι “καλό” και τι “κακό” στις απόψεις, στις ενέργειες, στη στάση και στη συμπεριφορά του ανθρώπου είναι ο **ηθικός προβληματισμός**.

Ο πόνος στην καθημερινή ζωή, η συνύπαρξη των ανθρώπων, η αποζήτηση της αγάπης, η κυριαρχία της αδικίας, το ερώτημα αν ο άνθρωπος είναι σκλάβος στα χέρια ενός θεού - δικτάτορα, όλα αυτά είναι μερικά από τα ζητήματα με τα οποία ασχολείται ο ηθικός προβληματισμός. Κανένας άνθρωπος και καμία κοινωνία σε καμία εποχή δεν είναι δίχως ηθικό προβληματισμό. Οι απαντήσεις, βέβαια, που δόθηκαν και δίνονται (δηλαδή η *ηθική* την οποία διαμορφώνουν λαοί και άτομα), είναι ποικίλες. Π.χ. για το ζήτημα των σχέσεων των δύο φύλων, άλλοι υποστηρίζουν την ισότητα, άλλοι την ανωτερότητα του άντρα, άλλοι την πολυγαμία κτλ. Όλη αυτή η ποικιλία απαντήσεων, όμως, δείχνει τούτο ακριβώς: ο ηθικός προβληματισμός και η ανάγκη απάντησης σ’ αυτόν υπάρχει σε όλους.

Ηθική και ανθρωπολογία

Ανθρωπολογία (όπως δείχνει ετυμολογικά η ίδια η λέξη, *ανθρωπολογία*) σημαίνει: λόγος περί ανθρώπου, δηλαδή άποψη για το τι είδους ον είναι ο άνθρωπος. Κάθε ηθική βασίζεται σε (απορρέει από) κάποια ανθρωπολογία. Π.χ. αν κάποιος πιστεύει ότι οι μαύροι δεν είναι πραγματικά άνθρωποι (αυτή η αντίληψη δηλαδή είναι η ανθρωπολογία του), τότε δεν τους αναγνωρίζει ίσα δικαιώματα με τους λευκούς (αυτή είναι η ηθική του). Στην περίπτωση αυτή βλέπουμε ότι ρατσιστική ανθρωπολογία γεννά ρατσιστική ηθική.

Πριν αναφερθούμε ειδικότερα στον Χριστιανισμό, χρειάζεται να επιχειρήσουμε ένα ξεκαθάρισμα. Πολύς κόσμος νομίζει ότι, για το Χριστιανισμό, ηθική είναι η υπακοή σε ορισμένους κανόνες (κυρίως απαγορεύσεις) που επιβάλλονται στον άνθρωπο ως προσταγές ενός θεού-δικαστή. Γι' αυτό, για πολλούς ανθρώπους είναι ακατανόητοι αυτοί οι κανόνες, αφού φαίνεται σαν να μην έχουν άλλο λόγο ύπαρξης, παρά μόνο να αποτρέψουν τη θεία οργή! Στην ουσία τους όμως τα πράγματα δεν είναι έτσι. Το πώς είναι, θα το δούμε αμέσως στη συνέχεια.

Ζωή χωρίς λήξη κι όχι απλώς αναβολή της λήξης

Η στάση του Χριστιανισμού απέναντι στον ηθικό προβληματισμό προσδιορίζεται από την ανθρωπολογία του. Ας το δούμε αυτό μέσα από μερικά παραδείγματα.

Οι πράξεις του ανθρώπου έχουν νόημα, στο μέτρο που υπάρχει μέλλον. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο με τα όνειρα που κάνει κάποιος για τα χρόνια που περιμένει ότι θα έρθουν, αλλά, κατά βάθος, ακόμα και με τις καθημερινές, “πεζές” πράξεις μας· π.χ. το πρωί, πριν βγούμε από το σπίτι μας, έχει νόημα να χτενιστούμε, ακριβώς επειδή προσδοκούμε ότι τις επόμενες στιγμές αφενός θα υπάρχουμε και αφετέρου κάποιοι θα μας δουν. Η ύπαρξη του ανθρώπου διψά να συνεχιστεί. Μέχρι πού μπορεί όμως να φτάσει η συνέχισή της;

Την ανθρώπινη ύπαρξη θα μπορούσαμε να την παρομοιάσουμε με μια συσκευή μπαταρίας. Χαρακτηριστικό της, δηλαδή, είναι ότι έχει μεν ζωή (το ηλεκτρικό φορτίο της μπαταρίας), αλλά πρόκειται για ζωή με ημερομηνία λήξης· κάποια στιγμή θα τελειώσει, δίχως να μπορεί από

*Μάχη μεταξύ
αετού και φιδιού
(Βυζαντινό μωσαϊκό
δάπεδο του Μεγάλου
Παλατίου στην
Κωνσταντινούπολη)
("Ιστορία του
Ελληνικού Έθνους",
Εκδοτική Αθηνών,
τ.Ζ', σ. 115)*

μόνη της να ανανεωθεί - να επαναφορτιστεί. Τα πράγματα θα αλλάξουν όμως ριζικά αν η συσκευή αυτή συνδεθεί με παροχή ηλεκτρικού ρεύματος. Τότε θα αντλεί ανεξάντλητη ζωή από μίαν άλλη οντότητα (την ηλεκτρική γεννήτρια), η οποία δεν έχει απλώς ζωή, αλλά γεννά ζωή (ηλεκτρισμό)¹.

Αν ως συσκευή μπαταρίας παρομοιάσουμε τον άνθρωπο, τότε ως γεννήτρια θα παρομοιάσουμε το Θεό. Η θεολογική γλώσσα χρησιμοποιεί δύο πολύ εύστοχους όρους. Αποκαλεί τον άνθρωπο *κτιστό* (δηλαδή ον δημιουργημένο, του οποίου η ύπαρξη οφείλεται σε κάποιον άλλον), και τον Θεό *άκτιστο* (δηλαδή ον που υπάρχει δίχως να οφείλει τον λόγο ύπαρξής του σε κανέναν και σε τίποτα). Αυτό που πρέπει να προσέξουμε, είναι ότι η σύνδεση –η σχέση με το Θεό– δεν είναι ζήτημα νομικό, δεν είναι ζήτημα πειθαρχίας ή απειθαρχίας σε κάποιες προσταγές, αλλά –πάνω απ' όλα– ζήτημα ζωής. Για την Εκκλησία, η δημιουργία σχέσης

1. Όπως, βεβαίως, είπαμε και στην αρχή του μαθήματος, και όπως θαυμάσια δείχνει το κείμενο του Χρυσοστόμου που βρίσκεται στην αρχή του μαθήματος, ο άνθρωπος είναι πρόσωπο κι όχι μηχανήμα ή άβουλο ον. Στη θέση του παρόντος παραδείγματος θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για το πως ο άνθρωπος χάνει βαθμιαία τη θερμότητά του και χρειάζεται να πάρει καινούργια από τον ήλιο, ή πως χάνει τον αέρα των πνευμόνων του και χρειάζεται να τροφοδοτηθεί από την ατμόσφαιρα.